

## קליטת עולי אתיופיה בהיבט לשוני, חברתי וחינוכי

### עיתון בודו לשון: אמצעי חינוכי להעצמת המשפחה בקרב קהילת יוצאי אתיופיה כבסיס להטמעתה בחברה הישראלית

#### חנה אבו חצירה, רוני ריינגולד ולאחריה ברץ

המחקר שעליו מבוסס מאמר זה מתמקד בניתוח כלי חינוכי שבאמצעותו מדינת ישראל בכלל, ומשרד החינוך בפרט, מבקשים לעודד תהליכי השתלבות של קהילת יהודי אתיופיה בחברה הישראלית, תוך הדגשת מקומה של המשפחה בתהליכים אלה. מדובר בעיתון ידיעות נגט, המופץ בבתי הספר ובמכללות.

המאמר מבקש לתאר את השיח העולה בכתבות במטרה לזהות ולנתח את אחד ממוקדי הכוח המעצימים את מושג המשפחה של יוצאי ביתא ישראל. שיטת המחקר היא איכותנית-פרשנית דדוקטיבית, ומבוססת על ניתוח שיח ביקורתי רב-היבטים, תוך התחקות אחר הקשרים חברתיים-תרבותיים ומשמעויות סמויות הנגזרות מהם. במהלך המחקר הבחנו בהיקרותן של המילים 'השבחה' ו'הצלחה', המציגות מודל המבקש לטשטש את 'נראותה' של הקהילה האתיופית על ידי עצם הצגתה כקהילה שהצליחה להשתלב בחברה הישראלית – על פי קריטריוני ההישג של החברה הקולטת.

#### הקדמה

'... כשהגענו לארץ, שלחו אותנו לפנימיות, כדי שנשכח את התרבות שממנה באנו. המטרה הייתה "כור היתוך" – לקחת אנשים ולמזג אותם לתרבות אחת...' (ידיעות נגט, ספטמבר 2008, עמ' 6). אמירה זו מהווה רקע למאמר הנוכחי המבקש לבחון באמצעות העיתון ידיעות נגט, שהוא 'עיתון מטעם' או עיתון מגמתי, את התפיסה המאפיינת כיום את תהליכי הקליטה והשילוב של יוצאי אתיופיה בישראל. נעשה זאת בהשוואה לתפיסה שאפיינה את קליטת העולים מאתיופיה בשנות השמונים של המאה העשרים, עת החלו גלי ההגירה של קהילה זו לישראל.

חלק לא מבוטל מהילדים של קהילת יוצאי אתיופיה (בעליית 'מבצע משה') עלה ארצה ללא הורים. לכן הנחת הממסד בשנות השמונים הייתה, שאת חינוכם יש להפקיד בידי גורם ממלכתי, דהיינו לשלוח אותם לפנימיות בעלות צביון דתי, וזאת באופן גורף כמעט. היה זה אחד המאפיינים הבולטים בדרך

ד"ר רוני ריינגולד הוא ראש החוג לחינוך במכללה האקדמית אחווה.  
ד"ר לאה ברץ היא מרצה בחוג לספרות ומדריכה פדגוגית, המכללה האקדמית אחווה.  
חנה אבו חצירה היא עמיתת מחקר במכללה האקדמית אחווה.

מחקר בולט של המחברים: ברץ, ל' וריינגולד, ר' (2011). אמיץ מוסרית – המורה הראוי לחברה בישראל. עיונים בחינוך 4, 79-93. המאמר נכתב בעקבות מחקר שנעשה בתמיכת מכון מופ"ת: 'אומץ מוסרי בתהליך ההוראה'. מחקר נוסף, יחד עם חנה אבו חצירה:

Baratz, L., Reingold, R. & Abuatzira, H. (2011). Bi-lingual newspaper as an expression of a Fake multicultural educational policy in Israel. *International Education Studies*, 4 (4), 160-167.

קליטתם בארץ. הוא התאים למדיניות החינוכית שתמכה בחינוך יהודי דתי, כנראה בהשפעת שר החינוך דאז, זבולון המר, והמפד"ל, שהייתה גורם משמעותי באותן ממשלות. הנחה נוספת הייתה, כך נראה, שההורים אינם מסוגלים לספק לילדיהם חינוך מתאים בחברה החדשה.

לפירוק או להחלשת המשפחה של יוצאי אתיופיה בישראל הייתה משמעות מרחיקת לכת, מכיוון שבחברה המסורתית המשפחה המורחבת נתפסת כבסיס לארגון החברתי בכללותו. המשפחה, כיחידה פוליטית, חוקית ודתית, מופקדת, לפי תפיסה זו, על חינוך צעירה. בהקשר של קליטת יהודי אתיופיה, המדינה לקחה כמעט לגמרי את חינוך הילדים מן ההורים, ובעקבות התרחקות ילדיהם של עולי אתיופיה מן החברה הגרעינית הטבעית שלהם, הם זכו לתמיכה רגשית פחותה. פירוק המשפחה, שהביא לעתים להתרסקותה עקב הפיכתה למעין נכס ציבורי, גרם לרבים לשלם מחיר כבד (פז ואלמוג, ללא ציון שנה). כך פירוק התא המשפחתי הוביל לכך ש-22% מהילדים העולים מאתיופיה היו חשופים להזנחה. כ-15% אלף בני נוער וילדים עולים אותרו במסגרת של התוכנית הלאומית לילדים ובני נוער בסיכון. הוריהם של 39% מהילדים העולים התקשו להשיג עבורם שירותי רווחה שלהם הם היו זקוקים. באתר בשם 'מערכת ביתא ישראל' נחשפים, בין השאר, הנתונים הבאים על סטייה חברתית אצל נוער אתיופי בגילים 12-18: שימוש מופרז באלכוהול וסמים - 16%, התנהגות לא נורמטיביות - 20%.

רק במהלך שנות התשעים החלה להיבחן לעומק מדיניות ההפרדה של הילד/ הנער העולה מאתיופיה ממשפחתו. 'למדנו שעליית הורים מחייבת קליטת הורים. כלומר קליטה תומכת תפקיד. בעיקר מדובר בתפקידים משפחתיים... הדבר חשוב במיוחד בחברה הישראלית, שהיא חברה הבנויה על משפחתיות' (פוגל-ביז'אוי, 2005). כלומר, מכיוון שהמערכת החינוכית היא הזירה הקולטת המרכזית ו'היא אזור המפגש בין הפרטי והמשפחתי לבין הקהילתי והציבורי' (פוגל-ביז'אוי, 1999), יש להפעיל בקרב החברה המהגרת תהליכים שומרי זהות ומפתחי שייכות. ניתן לומר שהמשימה המרכזית בקליטה מיטיבה היא העצמת יכולות ופיתוח תחושת מסוגלות והתמודדות (פוגל-ביז'אוי, 2005). כלומר, באופן עקרוני אומצה ההנחה כי יש להדגיש את 'המשפחה כיחידה אורגנית בכל הנוגע לקליטתה ולהתערבות בדרכי חינוכה' (כהן וספקטור, 2003, 11), ואף התקבלה הגדרת ההורים כ'מנהיגי המשפחה ומובילי הקליטה' (שם).

לעומת הדרת ההורים בעבר, מגויסים כיום ההורים על ידי הממסד הישראלי לשם שילוב ילדיהם בחברה הישראלית. אחד האמצעים לכך הוא הוצאת עיתון בדי-לשון בשם **ידיעות נגט** [להלן: **נגט**]. היוצא בחסות משרד החינוך ומרכז ההיגוי של יוצאי אתיופיה במערכת החינוך. הגיליון מופיע אחת לחודשיים ומופץ בקרב קהילת יוצאי אתיופיה בישראל, בבתי הספר התיכונים ובמכללות בהיקף של כ-22 אלף עותקים. הוא החל לצאת לאור בפברואר 1999, ואוכלוסיית היעד שלו היא יוצאי אתיופיה בארץ והעובדים עמם. העיתון כתוב ברובו בעברית (שפת הרוב בישראל) ושליש ממנו מתורגם לאמהרית ולטיגרינית (שפותיהם של המהגרים מאתיופיה).

ניתן להצביע על תפקיד העיתון ככלי מכוון-מטרה, על בסיס דברי העורך המופיעים בנוסח הבא באחד מגיליונות העיתון: 'אנחנו מתכוונים להעלות לסדר היום את הסוגיות הנוגעות לקהילת ביתא ישראל, כולל את אלו הנתונות במחלוקת, במטרה לעודד שיח תבוני בתוך הקהילה ומחוצה לה. בה בעת נדאג להביא סיפורי הצלחה והישגים בולטים של יחידים, כדי לעודד מצוינות בקרב בני נוער' (נגט, דצמבר 2010).

בהמשך למחקר קודם בנושא (ברץ, ריינגולד ואבו חצירא, 2011) המאמר הנוכחי, המתבסס על בדיקת 66 גיליונות של העיתון, מבקש לבחון האם היקרותן של מילים כמו 'הצלחה' ו'הצטיינות' בתוך 'עיתון מטעם' משקפות מנגנון שבאמצעותו מנסה המדינה לקדם את מדיניות הקליטה של יוצאי אתיופיה תוך מתן תפקיד מרכזי למשפחה כמתווכת ומקדמת תהליכי סוציאליזציה. בתוך כך אנו מבקשים לנסות לבדוק האם מדיניות זו, בניגוד למדיניות ההטמעה הגלויה שבעבר, היא רב תרבותית (כפי שניתן להניח מהשימוש בעיתון הכתוב בדי-לשון), או שהיא עדיין גישה של הטמעה סמויה, כזו שניתן להגדירה כרב תרבותיות מעמידת פנים, המשתמשת במשפחה ככלי להובלתה.

## סקירת ספרות

על פי אסכולת 'קביעת סדר היום' (כספי, 1996), לאמצעי התקשורת קיימת השפעה גדולה וחשובה מעצם יכולתם להעלות נושאים לדיון ציבורי, למחשבה ולטיפול. לפי אסכולה זו, אמצעי התקשורת הם המכתיבים את סדר היום הציבורי וקובעים את הנושאים שעליהם בני אדם יחשבו או ישוחחו. בהקשר זה יצוין שהטקסט העיתונאי הוא כלי להעברת מסרים ערכיים, בעיקר אם הוא יוצא לאור בחסותו של משרד החינוך. כשאנו בודקים את מקומו של העיתון ככלי תקשורת, אנו מבקשים לבחון האם הדברים המופיעים באמצעי התקשורת 'משקפים מציאות' או שמא נעשה כאן תיווך (mediation) באמצעות תהליכי מיון, מסגור ופרשנות שעושה העיתון (גילוי-צוקר, 2008) המושג 'מסגור' (framing) הוגדר לראשונה על ידי גופמן (1974) כ'מסגרות שמציעות פרספקטיבה ומשמעות לתוכן ספציפי'. המונח מתייחס אצלו לדרך הצגה סלקטיבית הנעשית באמצעות יצירת מסגרת התייחסות למידע או אירוע; המסגרת משפיעה על הפרשנות שמעניק הפרט למידע או לאירוע מסוים. טכניקת המסגור מעוצבת בשיטתיות הרווחת בתקשורת ובאה לידי ביטוי בחזרה על מלים, בשימוש בביטויים מיוחדים, בדימויים ובאסוציאציות, תוך המרתם לסמלים ואירועים מוכרים. כוחו של המסגור בהשפעה על קהלי יעד בא לידי ביטוי במיקוד תשומת הלב בהיבטים מסוימים ובהרחקה (או טשטוש) של היבטים אחרים.

שראמן וויימן (Schraman 1964; Weimann 1985; Weimann 1983) מתייחסים אל התקשורת כאל מוסד חברתי המשרת את הסדר החברתי הקיים ולמעשה מונע מקולות אחרים לערער או לקרא תיגר על הסדר הזה. במדינות דמוקרטיות, שבהן יש תקשורת הנחשבת חופשית, ישנה, לדעתם, אשליה של מרחב ציבורי חופשי, בעוד שבפועל התקשורת משרתת כוחות פוליטיים וכך מייצרת תשתית של מערכת יחסים כפולים ואף סותרים בין קהל היעד לשלטון. יחס כפול זה נעוץ בעובדה שהשלטון מצדו מעוניין עד כמה שאפשר ליצור הפנמה בציבור של מטרותיו ומגמותיו וכך למנוע תסיסה וביקורת. הוא עושה זאת לכאורה באמצעות מניעת פרסום מידע רגיש שעלול לערער על האידיאולוגיה הדומיננטית. התקשורת מצדה פועלת כמערכת אינטרסים משולבת: היא מעוניינת לשמור על רווחיות כלכלית ולפרסם מידע אמין – ובה בעת לשמור על דימוי של אי תלות בשלטון (ריינהרט, 2010, עמ' 39). כדי לבחון את מהותה של התקשורת, ריינהרט מתייחסת לשלושה קריטריונים: מהו סוג המידע הניתן, מהו תוכן המידע הכולל טענות היסוד ומהן התמות המרכזיות. כמו כן היא מציעה ניתוח לשוני המתייחס לאופן שבו מנוסחות הידיעות והפרשנויות והמטען הערכי המשתמע ממנו.

כדי לבחון את הצד הלשוני ואת העמדה הערכית המשתמעת ממנו, יש להתייחס למושג ריבוי דגשים, המייצג מרכיב במסגרת מערך הפעולות שמנהלות קבוצות חברתיות-תרבותיות (Voloshinov, 1973). 'ריבוי דגשים' (multiaccentuality) מתייחס להקשרים חברתיים והוא מייצג את מערכת הסימונים, התיאורים והמשמעותיות שקבוצות חברתיות בוחרות לשייך למונחים שונים, מתוך ההווי התרבותי האוטונומי שלהן. לסימן יחיד יש הכושר להתפרש באופנים שונים בקרב מעמדות חברתיים-תרבותיים שונים, וריבוי הדגשים המשויכים אליו מצד קבוצות חברתיות שונות מביא לידי ביטוי את היותו 'זירה של מאבק מעמדי'. במסגרת 'מאבק' זה הקבוצה החברתית-תרבותית בוחרת לפרש את הסימן באופן מיוחד לה, לפי ה'דגשים' המשמעותיים לה, על מנת לעצבו בהתאם לאידיאולוגיה החברתית שלה וכך לנכס אותו אליה באופן בלעדי. מאמר זה מבקש לבחון את האופן שבו תופסת קהילת ביתא ישראל את המושג הצלחה.

## הצלחה, זהות ונראות

כאשר אנו עוסקים בסוגיה הקשורה בתהליכי קליטת מהגרים, יש לבחון את היחס בין הצלחתו של המהגר, כפי שהוא והחברה הקולטת מפרשים אותה, לבין אופי הזהות הנרקמת במסגרת התהליך החברתי הדינמי שהנקלט והקולט פועלים בו.

זהות חברתית מתקיימת במסגרת מערכות חברתיות, תרבויות ואידיאולוגיות, והלשון מונהגת במסגרת מערכות אלו כפרקטיקה חברתית. לומסקי-פדר, רפפורט וגניצבורג (2010) משתמשות במושג

'נראות' כחלק מתהליך הבניית הזהות, כדי להבין את תופעת ההגירה. לדידן, הנראות מבקשת להתייחס לתופעת ההגירה לסוגיה כתופעה רב ממדית ורוויה בסתירות פנימיות. כוחו האנליטי של מושג הנראות הוא בהצבתו במרכז של תפיסה דיכוטומית של רואה ונראה, של מקומי ומהגר. תפיסה זו מצביעה על האופנים השונים שבהם הרואה והנראה שלובים זה בזה ומשחקים יחד במשחק החברתי של הכלה והדרה חברתית, של הכרה ודחייה, של סימון והסתרה. בדרך זו, הנראות מחברת בין התביעות שהחברה הקולטת מעלה בפני קבוצות שונות של מהגרים לבין האסטרטגיות השונות והמגוונות שבהן נוקטים המהגרים במסגרת תהליכי ההתמקמות שלהם. מושג הנראות מאפשר לחבר בין נראות גופנית במרחבי היומיום ובין נראות סמלית המצויה בשדה השיח.

הצורך בהוצאה לאור של עיתון המשקף את פני החברה האתיופית נולד בעקבות קידום הרעיון הרב תרבותי ודחייה של מדיניות כור ההיתוך, שהביאה להתהוות של נראות שלילית. זו נבעה מזלזול בתרבותם של המהגרים ומאפליה מתמשכת (רסניק, 2010). גישת ההטמעה הגלויה של כור ההיתוך מבוססת על השקפה שלפיה התרבויות הפרטיקולריות והנחותות-לכאורה של קבוצות מיעוט צריכות להיעלם. לעומת גישה מוניסטית זו ישנה גרסה פלורליסטית – ועם זאת חד-תרבותית – הדוגלת בהטמעה סמויה. כלומר, יעדה זה בעצם ליעד של ההטמעה הגלויה. ההכרה בזכותן של קבוצות אתניות וקהילות לשמר את תרבויותיהן הנפרדות נתפסת בגישה זו כאילוץ ויש בה אף מידה גדולה של העמדת פנים או אף 'הכרה כוזבת'. ראוי לבחון, לאור תורת 'ריבוי הדגשים' (Voloshinov, 1973), כיצד קהילת ביתא ישראל מאמצת את משמעות ההצלחה, ומהם הדגשים שהיא בוחרת, כחברה נקלטת, לשייך למונח זה על מנת לעצב אותו בהתאם לאוריינטציה הייחודית לה.

## מתודולוגיה

### מטרת המחקר

המאמר מבקש לתאר את השיח העולה בכתבות המופיעות בעיתון נגט, במטרה לזהות ולנתח את אחד ממוקדי הכוח המעצימים את מושג המשפחה של יוצאי ביתא ישראל. אנו מבקשים לבחון, מתוך התייחסות לשיח הקונוני של החברה הישראלית, כיצד קהילת ביתא ישראל ממתגת את הזהות שלה באמצעות סימן לשוני, זאת תוך בחינת היקרותן של המילים 'הצלחה' ו'הצטיינות' בנגט. על פי תפיסתנו, מילים אלה מעידות על ניסיון למחיקת הנראות של דגם המשפחה המסורתי ובה בעת הופכות למוטיב מפתח בבניית מודל ההצלחה, היוצר נראות של זהות חדשה בקרב המשפחה האתיופית בחברה הישראלית. שיטת המחקר שלנו, שהיא איכותנית-פרשנית דוקטיווית, מבוססת על ניתוח שיח ביקורתי רב-היבטים (קליין, 2010), תוך התחקות אחר הקשרים חברתיים-תרבותיים ומשמעויות סמויות הנגזרות מהם (Van Dijk, 1991, 2001).

### הליך המחקר

ראשיתו של הליך המחקר כללה קריאת כל גליונות העיתון ועריכת רשימה של נושאים המוצגים בו, על פי הרעיון המרכזי בכתבה. קביעת הנושאים הובילה להגדרת קטגוריות המייצגות את הקשר בין הכתבות (ברץ, ריינגולד ואבו חצירה, 2010). בהמשך לכך התמקדנו בקטגוריות שנבחרו כמבססות את הנחת המחקר, לאור תפיסתו של שקדי (2010) הגורס שעל הקטגוריות להביא בחשבון את ההקשר התרבותי ואת הקשרי המקום והזמן של התופעה הנחקרת. במסגרת עבודת הניתוח נעשה עיצוב תוכן מִמְפָּה, משמע אותרה פרספקטיבה מושגית משותפת, העורכת את הקטגוריות הראשונות בשני צירים: ציר אופקי, המזהה את קטגוריות העל, וציר אנכי המתאר את תת הקטגוריות. שני הצירים מאפשרים לזהות את הפוטנציאל המלא של הנתונים שנאספו. בתהליך ניתוח הכתבות נסמכנו על שיטתו של בארת (Barthes, 1974), תוך התייחסות לשלושה קודים

מתוך חמישה המוצעים אצלו לניתוח טקסט. לשיטתו, ניתוח טקסט מתבצע באמצעות שני כלים: הלקסיה, והקוד. הלקסיה היא ביטוי לחלקו המילולי של הטקסט, מלל שנבחן ומוגדר באמצעות חמישה קודים. מתוכם השתמשנו בשלושה המתייחסים לממדים שונים של הטקסט: קוד הפעולות, הקוד המסמן והקוד הסמלי, על מנת לבחון משמעויות שונות לחטיבות טקסטואליות מתוך כלל הטקסטים שבעיתון. שיטת הדגימה: נעשה מעקב שיטתי אחר הופעת מילים בתוך מכלול גיליונות העיתון. בהבאת הממצאים הוצגו דוגמאות שיש בהן להצביע באופן מובהק על התופעה שחיפשנו.

## ממצאים

להלן יוצגו ממצאים הבונים את מוטיב ההצלחה וה'השבחה'. הממצאים מסודרים ברצף מדורג, המציג את התפתחות השלבים ביחס למקום ההורים במערך החינוכי, כפי שהיא מיוצגת בעיתון.

### השקפות ההורים על ההבדל בין 'שם' ל'כאן' מבחינת המערכת הבית ספרית

הציטוטים שלהלן הם חלק משיחות עם הורים מרואיינים לעיתון, והם משקפים את תפיסת ההורים לגבי מקום ההורים/המשפחה בתהליך החינוכי.

'... כשמורה באתיופיה, שסמכותו הייתה רבה, היה קורא להורים, הם היו מגיעים מיד... [אבל] המערכת החינוכית [בישראל] הסירה את האחריות מההורים... ההורים הרגישו שפה בארץ לא מצפים מהם לכולם...' (נגט, ספטמבר 2008, עמ' 5).

'באתיופיה ההורים היו קונים פעם אחת את כל הציוד לבית הספר. פה אני כל הזמן מסבירה להם שאם הם רוצים בית טוב, הם צריכים ללמוד...' (נגט, אפריל 2010, עמ' 8).

'... הבת הגדולה שלי למדה באתיופיה עד כיתה ו' וידעה לתת כבוד למורה, איך ללמוד וכמה הלימודים חשובים. בישראל הילדים לא מבינים שהחובה שלהם ללמוד, והמורים לא תופסים אותם חזק... לילדים אין כבוד למורים...' (נגט, אפריל 2010, עמ' 8).

'... אנחנו מחזירים לבית את מה שהיה באתיופיה... הילדים למדו [שם] מההורים איך לעבוד ואיך להתנהג...' (נגט, מרץ 2009, עמ' 6).

### סממני שינוי המדיניות מהדרת הורים לדומיננטיות ההורית בהבניית מודל ההצטיינות

המשפטים שלהלן מייצגים דעות, אמירות ודברי ביקורת של הכתבים הנמנים על קהילת ביתא ישראל: '... כשההורים מעורבים – אפשר להצליח... בית הספר מוכיח שהשקעה בחינוך ושותפות עם ההורים מובילה להישגים גבוהים...' (נגט, מרץ 2011, עמ' 3)

'... הרבה תלוי בהורים...' (נגט, יולי 2007, עמ' 4)

'... וכן בחשיבות הסדנאות להורים... חיזוק סמכות ההורים...' (נגט, יולי 2007, עמ' 3)

'... כשיש משפחה חזקה ותומכת... המצב שונה... זה דורש מאמץ מההורים... יש לקיים סדנאות להורים... יש להחזיר לאב את הסמכות...' (נגט, יולי 2007, עמ' 4)

'...ההורים הם האחראים על הילדים שלהם...' (נגט, ינואר 2008, עמ' 8)

'... ההורים צריכים לדאוג לילדיהם, האחים הגדולים לאחים הקטנים...' (נגט, ספטמבר 2009, עמ' 2)

'... מאוד קשה להצליח בלי התמיכה של המשפחה...' (נגט, ספטמבר 2008, עמ' אחרון)

'... גם למשפחה שלי יש חלק בכוחות שלי...' (נגט, ספטמבר 2009, עמ' 6)

'... ההורים מובילים שינוי...' (נגט, מרץ 2011, עמ' 15)

'... סירת ההורים ברמת אליהו בראשון לציון יוצאת לשטח בלילות, כדי שהצעירים יידעו שיש עם מי לדבר...' (נגט, מרץ 2011, עמ' 7)

**מוטיב הצלחה וההשכלה כמימד מרכזי של המעשה החינוכי המוכתב על ידי ההורים והמערכת החינוכית**

הצלחה והשכלה הנתמכת על ידי המסגרת המשפחתית כחלק מהמעשה החינוכי	הצלחה והשכלה הנתמכת על ידי המסגרת החינוכית
'... שלושת ילדיה הם תלמידים מצטיינים (נגט, ספטמבר 2008, עמ' 4)	'... מצוינות במקום עבריינות...' (נגט, נובמבר 2009, עמ' 11)
'... מעורבות חיובית של ההורים בבית הספר מסייעת להשתלבות המוצלחת של הילד...' (נגט, אוקטובר 2010, עמ' 3)	'... יענקו מלגות לסטודנטים מצטיינים...' (נגט, מרץ 2009, עמ' 12)
'... איך הצלחתם לגדל ילדים מצטיינים...' (נגט, ספטמבר 2008, עמ' 4)	'... התיכון מיועד לתלמידים מחוננים ומצטיינים...' (נגט, פברואר 2009, עמ' 12)
'... כל ילדיו מצטיינים בלימודים...' (נגט, אפריל 2010, עמ' 8)	'... חיילת וקצינה בנות הקהילה זכו באות הצטיינות...' (נגט, מאי 2007, עמ' 3)
'... הצלחה בלימודים והצטיינות בכל מקום, כדי להוכיח לכולם עד כמה הם טובים...' (נגט, ספטמבר 2009, עמ' 3)	'... תוכנית ייחודית לתלמידים מצטיינים...' (נגט, יולי 2009, עמ' 16)
'... סדנה להורי התלמידים... כדי לסייע להם להיות שותפים מלאים בחינוך ילדיהם...' (נגט, אוקטובר 2010, עמ' 2)	'... תוכניות לעידוד המצוינות...' (נגט, ספטמבר 2009, עמ' 2)
'הסדנאות נתנו לי יותר רצון וכוח להצליח, להתקדם... השתתפה ביחד עם אמה בסדנת הורים וילדים...' (אוקטובר 2010, עמ' 9)	'... התיכון מיועד לתלמידים מחוננים ומצטיינים...' (נגט, פברואר 2009, עמ' 12)
'... הגברת המאמץ להצטיין בכל מקום בו אנו נמצאים...' (נגט, ספטמבר 2008, עמ' 3)	'קצין וג'נטלמן: הגשים חלום ילדות כשהפך לקצין מוערך בצה"ל...' (נגט, מרץ, 2011, עמ' 3)
'... הקהילה צועדת קדימה...' (נגט, אפריל 2010, עמ' 2)	
'... סיימה דוקטורט בכימיה קלינית... מהילדות... ועד היום אבא שלה שומר במחזורת כל תעודה שהיא מקבלת...' (נגט, מרץ 2011, עמ' 4)	'... בת ה-13 היא אלופת ישראל במרוצי שדה ובמרוצי כביש. בקצב הזה היא עוד תגיע לאולימפיאדה...' (מרץ 2011, עמ' 7)
'... היא משקיעה בלימודים ומיעצת להורים: להגיע לאסיפות הורים...' (נגט, אוקטובר 2010, עמ' 11)	'... לא יותר על חלומנו להיות רופא, למרות שלא התקבל ללימודים בישראל...' (נגט, מרץ 2011, עמ' 15)
	'... וזה רק מדגיש את המחויבות שלנו לסייע לתלמידים בני הקהילה להצטיין...' (נגט, אפריל 2010, עמ' 3)
	'... גם אתלט מצטיין, גם תלמיד למופת...' (נגט, ספטמבר 2009, עמ' אחרון)
	'אתם מקור גאווה לעם היהודי... כך אמר נשיא המדינה לנציגי הקהילה...' (נגט, נובמבר 2011, עמ' 16)

**דיון**

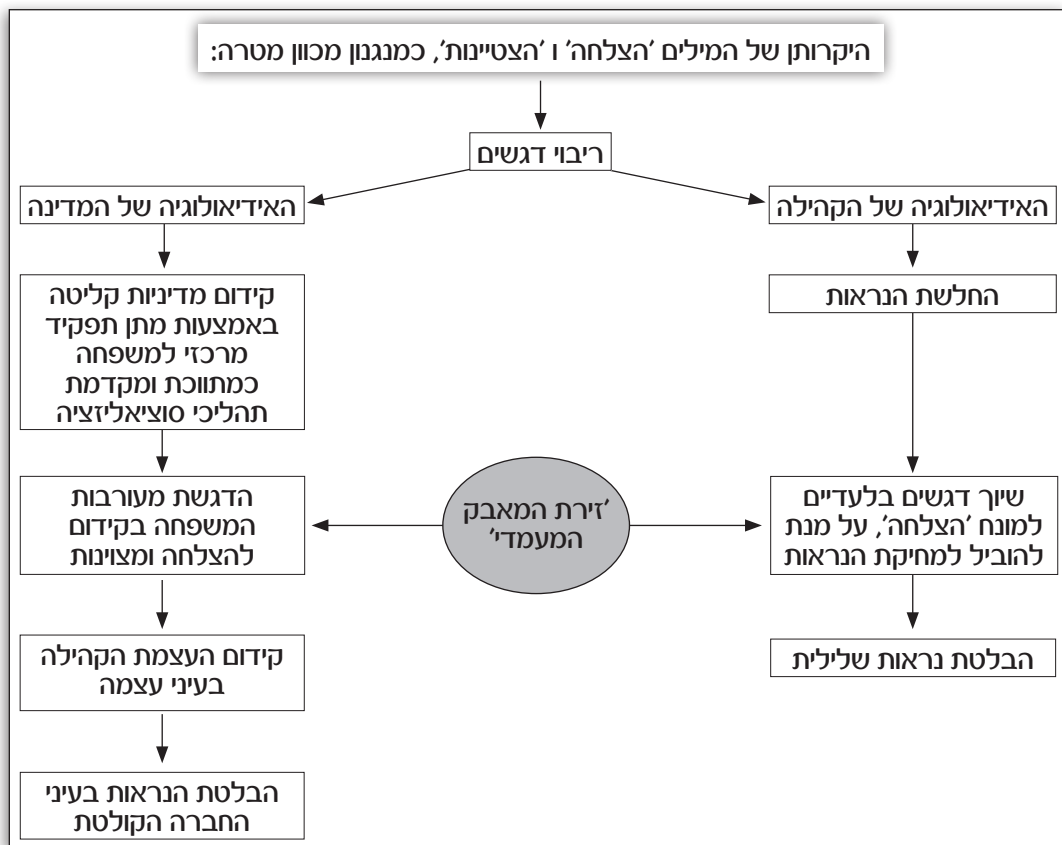
אחת הסיבות העיקריות לכך שקליטתם של יהודי אתיופיה בישראל אינה סיפור של הצלחה, בלשון המעטה, היא מדיניות הקליטה בכלל והמדיניות החינוכית בפרט. זו האחרונה התבססה בראשיתה על עקרון ההטמעה הגלויה ועל קליטת בני הנוער יוצאי אתיופיה בעיקר בפנימיות, תוך הדרה כמעט מוחלטת של ההורים מן התהליך החינוכי ופירוקה לכאורה של המשפחה הגרעינית.

מדיניות הדרה זו החלה להיפסק בשלהי שנות התשעים, כאשר הובן כי יש להעניק למשפחה הגרעינית מקום מרכזי בתהליכי הקליטה כמתווכת ומקדמת של תהליכי סוציאליזציה, זאת באמצעות העצמתם של ההורים. עם זאת, כפי שמלמד מחקרנו, מדיניות כזו היתוך לא פסקה וההטמעה הגלויה הוחלפה בהטמעה סמויה ולא במדיניות של רב תרבותיות אמיתית.

ניתוח הטקסטים האיכותני-פרשני שערכנו לכתבות העיתון נגט, שהוא 'עיתון מטעם', גילה שימוש חוזר בשתי מילים: 'השכלה' ו'הצלחה'. בדיקת היקרותן של המילים מעידה כי הן הופכות מוטיב מפתח בבניית מודל ההצלחה, המוחק את נראותה של הקהילה האתיופית בקרב החברה הישראלית, משום שההצלחה מוצגת כמפתח יחיד להפיכתם לשווים בעיני עצמם ושווים ומוערכים בעיני החברה הקולטת. באמצעות כתיבה על נושאים אלה מתגבשת אידיאולוגיה המבקשת לעודד שאיפה למצוינות בקרב צעירים. מגמה

זו של השבחה משרתת את העצמת הקהילה בעיני עצמה, אך בה בעת היא גם הופכת להיות לרועץ לקהילה. הצורך להעניק דגש להצלחות של יוצאי אתיופיה נתפס בעיני החברה הישראלית הוותיקה כאלמנט המבליט את נראות הקהילה. אך אם מטרת העיתון היא לחזק את אי הנראות של הקהילה, כלומר לטשטש את ייחודה השלילית כשונה, הרי שהתוכן הנחשף מעיד דווקא על נראות. הוא מציג קבוצה חלשה, שכן התכנים הנדמים כמעצמים חושפים את פניה של הקהילה. דווקא הצורך להבליט את הנראות מעיד על חולשתה של הקהילה בעיני החברה הישראלית הקולטת. שימוש בעיתון המקדיש נפח מילולי רחב לסוגיית ההשתלבות וההצלחה מצביע על כך ששאיפות ההצלחה של בני הקהילה, כפי שהן מוצגות בעיתון, הן באמצעות תיווך של מי שמבקש זאת. כלומר, כאשר בוחנים את האופן שבו קהילת ביתא ישראל רוצה להיראות בעיני החברה הקולטת, קיים ניגוד בין העיתון לבין המציאות: העיתון משקף החלשה של הנראות ואילו במציאות קיימת הבלטה של הנראות. בהקשר זה, ממצאינו מלמדים כי במסגרת ריבוי הדגשים שמעניקות קבוצות חברתיות לסימנים שונים, הקהילה מנסה לשייך למונח 'הצלחה' את הדגשים שלה, על מנת להוביל למחיקת הנראות, אך בד בבד התהליך מוביל דווקא להבלטת הנראות וכך יוצא אפוא כי הקהילה אינה נוחלת הצלחה ב'זירת המאבק המעמדי' שהסימן קשור בו, מאחר שזו הובילה לתוצאה הפוכה מזו שאליה היא חתרה מלכתחילה – הבלטת נראות במקום מחיקתה. ניתן להציג את תמצית הדברים בתרשים דלהלן:

**עיתון 'מטעם' ככלי תקשורתי וחברתי**



נראה שהמטרה החברתית שהמדינה מציבה במסגרת תהליך הקליטה של קהילת עולי אתיופיה מאבדת את הכיוון שאליו נועדה מלכתחילה, בשל ההבדל בדגשים שהקהילה כקבוצה חברתית-תרבותית בוחרת להעניק למונח כמו הצלחה. התרשים מצביע על הכיוון שבו המדיניות הרב תרבותית ביחס לקהילת יוצאי אתיופיה מיטשטשת ואפילו משנה כיוון, כאשר היא נעזרת בהורים כמקדמים של תהליכי קליטה

והשתלבות. ייתכן שהסיבה היא נקודת המוצא שממנה מגיעים המהגרים, השונה מזו של המדינה הקולטת בתפיסת מושגים מסוג 'הצלחה'. למרות ששילובם של ההורים בתהליכי הקליטה וההדגשה על 'סיפורי הצלחה' מקרב בני הקהילה (קצינים בצה"ל, בעלי תארים אקדמיים וכדומה) צמצמו את תחושות הניכור והתסכול בקרב חלק מבני הקהילה (על אף שלא בוטלה המערכת הפנימייתית הענפה), מן הראוי בעינינו שמדיניות הקליטה המטמיעה הסמויה תוחלף במדיניות רב תרבותית אמיתית. שילוב של חינוך רב תרבותי במרחבים ציבוריים נפרדים ומשותפים עשוי לסייע לשילוב אמיתי של קהילת יוצאי אתיופיה בישראל. רק כך הם יוכלו להפוך לבני בית אמיתיים בחברה הישראלית ולהרגיש כי כאן הם במדינה שהיא גם שלהם. לעיתון נגט, כמו לאמצעים חינוכיים נוספים דוגמת ספרי ילדים הכתובים בדו לשון, יכולה להיות תרומה משמעותית בתהליך זה.

## מקורות

- ברץ ל', ריינגולד ר' ואבו חצירה ח' (2010). ידיעות נגט – רב תרבותיות מעמידת פנים. **הד האולפן**, 97, 71–80.
- גילי – צוקר, א' (2008). פוליטיקה תקשורתית בת זמננו: אזרחות מקוונת בעידן של מדיה on-line. תל אביב: רמות, אוניברסיטת תל אביב.
- כהן, ר' וספקטור, ג' (2003). גישור תרבותי – העצמת הורים עולים מאתיופיה במפגש תרבותי. ירושלים: משרד החינוך התרבות והספורט – האגף לחינוך מבוגרים.
- לומסקי פדר, ע' ורפפורט, ת' (2010). מבוא: נראות בהגירה – גוף, מבט, ייצוג. בתוך: ע' לומסקי פדר ות' רפפורט (עורכות) **נראות בהגירה – גוף, מבט ייצוג** (עמ' 11–42). ירושלים ותל אביב: מוסד ואן ליר והקיבוץ המאוחד.
- פז, ד' ואלמוג, ע' (ללא ציון שנה). משבר ההגירה. בתוך אתר אנשים בישראל. אוחר ב-20 ביולי 2011 מתוך: <http://www.peopleil.org/details.aspx?itemID=7681>
- קליין, ע' (2010). ניתוח שיח ביקורתי של עיתונים. בתוך ל' קסן ומ' קרומר-נבו (עורכות), **ניתוח נתונים במחקר האיכותני** (עמ' 230–254). באר שבע: אוניברסיטת בן גוריון.
- ריינהרט, ט' (2010). **כתוב בעיתון – לשון, תקשורת ואידאולוגיה** (עורך: רן הכהן). תל אביב: רסלינג. <http://www.beteisrael.co.il/Category.asp?Cat=דעות>
- Baratz, L., Reingold, R. & Abuatzira, H. (2011). Bi-lingual newspaper as an expression of a fake multicultural educational policy in Israel. *International Education Studies* 4 (4), 160–167.
- Barthes, R. (1974). *S/Z* (R. Miller, trans.). New York: Hill and Wang.
- Fogel-Bijaoui, S. (2005). Families in Israel: Post Modernity, Feminism and the State. In J.L. Roopnarine & U.P. Gielen (eds.), *Families in Global Perspective* (pp. 184–204). Boston: Allyn & Bacon.
- Goffman, E. (1974). *Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience*. New York, NY : Harper & Row.
- Resnik, G. (2010). Visibility and identity in multicultural schools in Israel. In: A. Schraman (ed.) (1964). *Mass Media and National Development*. Stanford: Stanford University Press.
- Shekedi, A. (2010). *Multiple Case Narratives: A Qualitative Approach to Studying Multiple Populations*. John Benjamins Publishing Co.



Van Dijk, T.A. (1988). *News Analysis: Case studies of international and national news in the press*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Van Dijk, T.A. (1991). *Racism and the Press*. London: Routledge.

Voloshinov, V.N (1973). *Marxism and the Philosophy of language*. New York & London: Seminar Press.

Weimann, G. (1983). The Theater of Terror: The Effects of Press Coverage. *Journal of Communication*, 33, 38–45.

Weimann, G. (1985). Terrorists or freedom fighters? Labeling terrorism in the Israeli press. *Political Communication and Persuasion*, 2(4), 433–445.